КЛЮЧОВА ТЕМА[1]
Тероризм
Заходи спостереження[2]

(Останнє оновлення: 31.08.2024)

Вступ

Заходи спостереження, і зокрема негласні заходи спостереження, які лежать в основі боротьби з тероризмом, можуть викликати питання за статтею 8 Конвенції. Перший пункт статті 8 визначає принцип поваги до «приватного і сімейного життя», «житла» і «кореспонденції». Другий пункт передбачає можливість для Держав обмежувати це право, зокрема, в інтересах національної безпеки та охорони громадського порядку. Після визначення того, чи може заявник претендувати на статус потерпілого (питання, коли спостереження продовжує залишатись негласною слідчою дією), Суд застосовує триступеневий тест: чи мало місце втручання в права заявника, чи здійснювалося це втручання відповідно до закону і чи було воно необхідним у демократичному суспільстві для захисту законного інтересу.

Попереднє питання: статус потерпілого

- Перше питання, яке Суд повинен вирішити в контексті заходів спостереження, які в більшості випадків проводяться таємно, полягає в тому, чи має заявник статус потерпілого, а саме, чи постраждав він прямо або опосередковано від стверджуваного порушення статті 8.
- Під час визначення статусу потерпілого, Суд розглядає, чи підпадає особа під дію законодавства, що дозволяє проведення таємних заходів спостереження, і чи існують доступні засоби правового захисту на національному рівні. Якщо національна система не надає ефективних засобів правового захисту, загроза спостереження становить для всіх користувачів або потенційних користувачів пряме втручання в права, гарантовані статтею 8. У таких випадках особі не потрібно доводити існування будь-якого ризику того, що до неї застосовувалися заходи таємного спостереження. І навпаки, якщо національна система передбачає ефективні засоби правового захисту, широко розповсюджену підозру в зловживанні важче обґрунтувати. У таких випадках особа може стверджувати, що вона є потерпілою від порушення, спричиненого самим фактом існування таємних заходів або законодавства, що дозволяє таємні заходи, лише у разі, коли вона може довести, що через свою особисту ситуацію вона потенційно наражається на ризик бути підданою таким заходам (*«Роман Захаров проти Росії» (Roman Zakharov v. Russia)* [ВП], 2015, § 171; див. також *«Екіміджієв та інші проти Болгарії» (Ekimdzhiev and Others v. Bulgaria)*, 2022, §§ 263-277 та *«Пєтшак і Бичавська-*

[1] Підготовлено Секретаріатом. Не покладає зобов'язань на Суд.
Цей переклад опубліковано за домовленістю з Радою Європи, Європейським судом з прав людини та Верховним Судом (Україна) і виконано бюро перекладів «Профпереклад».

[2] Не всі рішення та ухвали, згадані в цьому документі, стосуються справ, пов'язаних з тероризмом. Однак вони містять правові принципи та аргументацію, які є особливо актуальними в контексті тероризму.

Синярська та інші проти Польщі» (Pietrzak і Bychawska-Siniarska and Others v. Poland), 2024, §§ 140-146).

- Застосовуючи вищезазначені критерії в контексті режимів масового перехоплення, статус потерпілого може бути встановлений самим фактом існування можливості перехоплення та аналізу комунікацій і пов'язаних з ними даних, без необхідності для заявника доводити, що він наражається на такий ризик через свою особисту ситуацію, коли національні засоби правового захисту, доступні особам, які підозрюють, що вони постраждали від заходів масового перехоплення, підлягають ряду обмежень. За таких обставин може бути виправданим вивчення *in abstracto* законодавства про масове перехоплення (*«Центр правосуддя проти Швеції» (Centrum för rättvisa v. Sweden)* [ВП], 2021, §§ 168-177).

Втручання

- Індивідуальні заходи спостереження:
  - Перехоплення і запис телефонних розмов; подальше використання збереженої інформації на цей висновок не впливає (*«Аманн проти Швейцарії» (Amann v. Switzerland)* [ВП], 2000, §§ 45 і 69).
  - Збір і зберігання особистої інформації, пов'язаної з телефоном заявниці, а також з її електронною поштою та використанням Інтернету, без її відома (*«Копленд проти Сполученого Королівства» (Copland v. the United Kingdom)*, 2007, §§ 43-44).
  - Хоча моніторинг електронних повідомлень працівника (Yahoo) приватною комерційною компанією не може розглядатися як «втручання» в його право з боку державного органу, національні органи влади мають позитивне зобов'язання захищати права заявника відповідно до статті 8 (*«Барбулеску проти Румунії» (Bărbulescu v. Romania)* [ВП], 2017, §§ 112 і 114). Див. також *«Лопез Рібальда та інші проти Іспанії» (López Ribalda and Others v. Spain)* [ВП], 2019, §§ 109-111, щодо відеоспостереження на робочому місці.
  - Розміщення аудіо- та відеозаписуючих пристроїв у камері заявника та в зоні для відвідування в'язниць (*«Аллен проти Сполученого Королівства» (Allan v. the United Kingdom)*, 2002, §§ 35-36, та *«Горлов та інші проти Росії» (Gorlov and Others v. Russia)*, 2019, § 84).
  - Встановлення системи перехоплення розмов, що ведуться в зоні для відвідування в'язниць (*«Бісе проти Франції» (Wisse v. France)* 2005, §§ 29-30).
  - Список телефонних дзвінків, здійснених між двома особами (*«Хеглас проти Чеської Республіки» (Heglas v. the Czech Republic)*, 2007, §§ 60-61).
  - Відстеження за допомогою GPS автомобіля заявників (*«Узун проти Німеччини» (Uzun v. Germany)*, 2010, §§ 43-48).
  - Відбитки пальців і зразки ДНК (*«С. і Марпер проти Сполученого Королівства» (S. і Marper v. the United Kingdom)* [ВП], 2008, §§ 77-86).
  - Обшук і вилучення електронних даних та електронної пошти (*«"Сервуло енд Асоціадос — Сосьєдад де Адвогадос", РЛ та інші проти Португалії» (Sérvulo & Associados — Sociedade de Advogados, RL and Others v. Portugal)*, 2015, § 92).
- Сама наявність законодавства, що дозволяє таємне спостереження за вхідними і вихідними з'єднаннями з мобільних телефонів (*«Роман Захаров проти Росії» (Roman Zakharov v. Russia)* [ВП], 2015, § 179; *«Екіміджієв та інші проти Болгарії» (Ekimdzhiev and Others v. Bulgaria)*, 2022, §§ 263-277).

- Режими масового перехоплення:
  - На відміну від цільового перехоплення, масове перехоплення, як правило, спрямоване на міжнародні комунікації і використовується переважно для збору зовнішніх розвідувальних даних та виявлення нових загроз як відомих, так і невідомих суб'єктів (серед яких – глобальний тероризм). Загалом, режими масового перехоплення можна описати як такі, що починаються з перехоплення і початкового збереження даних у великій кількості, після чого до збережених даних застосовуються спеціальні засоби добору, аналітики вивчають відібрані дані і, нарешті, зберігають і використовують «кінцевий продукт», в тому числі передають його третім сторонам. Стаття 8 застосовується на кожному з цих етапів, і ступінь втручання в права осіб, передбачені статтею 8, буде зростати в міру просування процесу масового перехоплення (*«Центр правосуддя проти Швеції» (Centrum för rättvisa v. Sweden)* [ВП], 2021, §§ 239-245; *«Біґ Бразер Воч та інші проти Сполученого Королівства» (Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2021, §§ 325-331).
  - Режим масового перехоплення може також мати наслідки для конфіденційних журналістських матеріалів за статтею 10, співмірні з наслідками обшуку житла або робочого місця журналіста (*«Біґ Бразер Воч та інші проти Сполученого Королівства» (Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2021, §§ 448).
- У випадку отримання розвідувальних даних від іноземних розвідувальних служб, втручання в права за статтею 8 полягає не у самому перехопленні, оскільки воно здійснювалося під повним контролем іноземних розвідувальних служб і тому не підпадало під юрисдикцію Держави, яка їх отримує. Скоріше, втручання полягає в початковому запиті та подальшому отриманні перехоплених матеріалів, за яким слідує їх зберігання, вивчення та використання розвідувальними службами Держави, яка їх отримує (*«Біґ Бразер Воч та інші проти Сполученого Королівства» (Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2021, §§ 495-496).

Відповідно до закону та є необхідним у демократичному суспільстві для захисту законного інтересу

- У випадках, коли законодавство, що дозволяє таємне спостереження, оскаржується в Суді, законність втручання тісно пов'язана з питанням про те, чи був дотриманий критерій «необхідності», і тому Суду доцільно розглядати вимоги «відповідно до закону» і «необхідності» спільно (*«Роман Захаров проти Росії» (Roman Zakharov v. Russia*) [ВП], 2015, § 236). Суд буде оцінювати по черзі:
  - *Доступність національного законодавства*
  - *Сферу застосування заходів таємного спостереження*
  - *Тривалість заходів таємного спостереження*
  - *Процедури, яких слід дотримуватися для зберігання, доступу, вивчення, використання, передачі та знищення перехоплених даних*
  - *Дозвіл на перехоплення*
  - *Нагляд за здійсненням заходів таємного спостереження*
  - *Повідомлення про перехоплення комунікацій та доступні засоби правового захисту*
- Законні інтереси, які можуть виправдати втручання в приватне життя, вичерпно перераховані у другій частині статті 8. Боротьба з тероризмом незмінно розглядається

Судом в розумінні цього положення як законна мета, оскільки вона підпадає під категорію захисту національної безпеки та охорони громадського порядку (див., наприклад, рішення у справах *«Клас та інші проти Німеччини» (Klass and Others v. Germany)*, 1978, § 48, та *«Узун проти Німеччини» (Uzun v. Germany)*, 2010, § 80).

- Національні суди, які надають дозвіл на здійснення негласного спостереження, повинні перевірити, чи існувала «обґрунтована підозра» проти заявника, і застосувати критерії «необхідності в демократичному суспільстві» та «пропорційності». Більше того, відмова надати заявнику інформацію про дозвіл на спостереження без будь-якої поважної причини позбавляє його будь-якої можливості домогтися перегляду законності цього заходу та його «необхідності в демократичному суспільстві» незалежним судом (*«Зубков та інші проти Росії» (Zubkov and Others v. Russia)*, 2017, § 132).
- З огляду на неминучий ризик зловживань і обґрунтовану потребу в таємності режимів масового перехоплення, Суд наголосив на необхідності фундаментальних «наскрізних гарантій» для дотримання вимог статті 8 будь-яких таких режимів. Це означає, що на національному рівні на кожному етапі процесу має проводитися оцінка необхідності та пропорційності заходів, що вживаються. Масове перехоплення має бути предметом незалежного дозволу на самому початку, коли визначаються об'єкт і обсяг операції, а також має забезпечуватись незалежний перегляд операції *ex post facto*. Хоча *судовий* дозвіл був би важливою гарантією проти свавілля, він не є необхідною вимогою, якщо орган, який надає дозвіл на масове перехоплення, є незалежним від виконавчої влади (*«Центр правосуддя проти Швеції» (Centrum för rättvisa v. Sweden)* [ВП], 2021, §§ 263-265; *«Біґ Бразер Воч та інші проти Сполученого Королівства» (Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2021, §§ 349-351).
- Зокрема, оцінюючи вимоги «відповідно до закону» та «необхідності» в контексті масового перехоплення, Суд розгляне, чи чітко визначені у національному законодавстві такі гарантії (*«Центр правосуддя проти Швеції» (Centrum för rättvisa v. Sweden)* [ВП], 2021, § 275; *«Біґ Бразер Воч та інші проти Сполученого Королівства» (Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2021, § 361):
  - *підстави, на яких може дозволятися масове перехоплення;*
  - *обставини, за яких можуть перехоплюватися повідомлення фізичної особи;*
  - *процедура, якої необхідно дотримуватися для надання дозволу;*
  - *процедури, яких слід дотримуватися під час добору, вивчення та використання перехопленого матеріалу;*
  - *запобіжні заходи, які необхідно вживати під час передачі матеріалу іншим сторонам;*
  - *обмеження на тривалість перехоплення, зберігання перехоплених матеріалів та обставини, за яких такі матеріали мають бути вилучені та знищені;*
  - *процедури та умови здійснення незалежним органом нагляду за додержанням зазначених вище гарантій і його повноваження щодо усунення проблем недотримання вимог;*
  - *процедури незалежної перевірки такого дотримання* ex post facto *і повноваження, якими наділений компетентний орган під час усунення проблем недотримання вимог.*
- Загальне зберігання даних щодо вхідних і вихідних з'єднань постачальниками послуг зв'язку та доступ до них органів влади в окремих випадках повинні супроводжуватися, *mutatis mutandis*, такими ж гарантіями, як і таємне спостереження (*«Екіміджієв та інші*

проти Болгарії» (Ekimdzhiev and Others v. Bulgaria), 2022, § 395; *«Скоберне проти Словенії» (Škoberne v. Slovenia)*, 2024, § 137).

- Характер і серйозність втручання в право на приватне життя через систематичне спостереження (збереження даних) за всіма користувачами телекомунікаційних послуг вимагає від Суду відповідно більш суворого підходу до оцінки питання справедливого балансу, в тому числі необхідних гарантій (*«Скоберне проти Словенії» (Škoberne v. Slovenia)*, 2024, §§ 132-136).
- У контексті отримання розвідувальних даних від іноземних розвідувальних служб у національному законодавстві мають бути визначені необхідні гарантії для кожного з двох етапів процесу, а саме: початкового запиту на отримання розвідувальних даних і фактичного отримання перехоплених матеріалів:
  - Що стосується першого етапу (початкового запиту), то Держави не повинні мати можливості обійти свої зобов'язання за Конвенцією, запитуючи перехоплені повідомлення у Держав, що не є учасницями Конвенції. Тому такий запит повинен мати підставу в національному законодавстві, яка є доступною для зацікавленої особи і передбачуваною щодо її наслідків. Крім того, повинні існувати чіткі детальні правила щодо обставин та умов, за яких такий запит може бути поданий, і які забезпечують ефективні гарантії проти використання цього повноваження для обходу національного законодавства та/або зобов'язань Держав за Конвенцією (*«Біґ Бразер Воч та інші проти Сполученого Королівства» (Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2021, § 497).
  - Що стосується другого етапу (отримання матеріалів перехоплення), то Держава, яка отримує матеріали, повинна мати належні гарантії для їх вивчення, використання та зберігання; для їх подальшої передачі, а також для їх видалення та знищення. Це стосується всіх матеріалів, отриманих від іноземних розвідувальних служб, які *можуть* бути продуктом перехоплення, навіть якщо Держава, яка їх отримує, не завжди може знати, чи є отриманий матеріал продуктом перехоплення (*«Біґ Бразер Воч та інші проти Сполученого Королівства» (Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2021, § 498)
  - Зрештою, за будь-яким режимом, який дозволяє розвідувальним службам запитувати перехоплення чи надання перехоплених матеріалів у Держав, які не є учасницями Конвенції, або отримання прямого доступу до таких матеріалів, має здійснюватися незалежний нагляд, а також повинна існувати можливість незалежного перегляду *ex post facto* (*«Біґ Бразер Воч та інші проти Сполученого Королівства» (Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2021, § 499).

Використання доказів, отриманих за допомогою заходів спостереження

- Використання (незаконно отриманих) доказів[3] є особливо актуальним, коли докази були отримані за допомогою таємних засобів.
- Стаття 6 Конвенції не встановлює жодних правил щодо допустимості доказів як таких, що в першу чергу є предметом регулювання національного законодавства (*«Шенк проти Швейцарії» (Schenk v. Switzerland)*, 1988, §§ 45-46*; «Морейра Феррейра проти Португалії (№ 2)» (Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2))* [ВП], 2017, § 83).
- До сфери відповідальності Суду в принципі не входить визначення того, чи певні типи доказів (наприклад, докази, отримані незаконно з погляду національного законодавства) є прийнятними. Питання полягає в тому, чи було провадження в цілому,

[3]Див. відповідну ключову тему «Використання (незаконно отриманих) доказів»

включаючи спосіб отримання доказів, справедливим (*«Биков проти Росії» (Bykov v. Russia)* [ВП], 2009, § 89; див. також *«Ґефґен проти Німеччини» (Gäfgen v. Germany)* [ВП], 2010, §§ 166-167; *«Ель Хаскі проти Бельгії» (El Haski v. Belgium)*, 2012, § 85; *«Скоберне проти Словенії» (Škoberne v. Slovenia)*, 2024, § 146).

- Якщо докази були отримані з порушенням статті 8, Суд розглядає загальну справедливість провадження, зокрема, чи були оскаржувані докази єдиними доказами, на які спиралися національні суди (*«Вукота-Божич проти Швейцарії» (Vukota-Bojić v. Switzerland)*, 2016, § 99; *«Хамбардзумян проти Вірменії» (Hambardzumyan v. Armenia)*, 2019, § 79).
- При визначенні загальної справедливості провадження необхідно розглянути питання про дотримання права на захист, зокрема, чи була заявнику надана можливість оскаржити достовірність доказів і заперечити проти їх використання. Потрібно враховувати якість доказів, зокрема, чи обставини, за яких їх було отримано, дають підстави для сумнівів щодо їх достовірності чи точності. Крім того, слід враховувати вагу суспільного інтересу в розслідуванні та покаранні конкретного злочину порівняно з індивідуальним інтересом у тому, щоб докази були зібрані законним шляхом (*«Хамбардзумян проти Вірменії» (Hambardzumyan v. Armenia)*, 2019, §§ 75-76).
- Право на змагальний судовий розгляд вимагає, щоб у кримінальній справі як сторонам обвинувачення, так і сторонам захисту була надана можливість ознайомитися з поданими зауваженнями та доказами, наданими іншою стороною, наприклад, відеозаписом з камер спостереження, і прокоментувати їх (*«Муртазалієва проти Росії» (Murtazaliyeva v. Russia)* [ВП], 2018, §§ 90-95).

Захист конфіденційних журналістських матеріалів у режимах масового перехоплення у розумінні статті 10 Конвенції

- Застосування режиму масового перехоплення вимагає фундаментальних гарантій захисту, серед іншого, конфіденційних журналістських матеріалів відповідно до статті 10. Суд розрізняє *умисний* доступ до таких матеріалів, наприклад, через навмисне використання потужного засобу добору, пов'язаного з журналістом, або коли існує висока ймовірність того, що такі матеріали будуть відібрані для дослідження в результаті використання таких засобів добору, та *ненавмисний* доступ як «побічний результат» такої операції (*«Біґ Бразер Воч та інші проти Сполученого Королівства» (Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2021, §§ 447-450).
- Суд вважає, що навмисне використання засобів добору (умисний доступ) призведе до отримання значних обсягів конфіденційних журналістських матеріалів, що може підірвати захист джерел навіть більшою мірою, ніж наказ про розкриття джерела. Саме тому в цьому сценарії засоби добору або пошукові терміни, що використовуються розвідувальними службами, повинні бути санкціоновані суддею або іншим незалежним і неупередженим органом, наділеним повноваженнями визначати, чи були вони «виправдані переважальною вимогою в інтересах суспільства» і, зокрема, чи було б достатньо менш інтрузивного заходу для забезпечення переважального суспільного інтересу (*«Біґ Бразер Воч та інші проти Сполученого Королівства» (Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2021, § 448).
- Що стосується ненавмисного доступу, Суд вважає, що цей вид спостереження, хоча і не є цілеспрямованим, може мати дуже широке охоплення завдяки останнім технологічним досягненням. Оскільки вивчення даних щодо вхідних і вихідних з'єднань з телефону журналіста або пов'язаних з ними даних аналітиком може призвести до встановлення джерела, вкрай необхідно, щоб національне законодавство містило

надійні гарантії щодо зберігання, вивчення, використання, подальшої передачі та знищення таких конфіденційних матеріалів. Більше того, якщо і коли стає очевидним, що дані щодо вхідних і вихідних з'єднань або пов'язані з ними дані містять конфіденційні журналістські матеріали, їх подальше зберігання та вивчення аналітиком повинно бути можливим лише за наявності дозволу судді або іншого незалежного та неупередженого органу, наділеного повноваженнями визначати, чи є подальше зберігання та вивчення «виправданим переважальною вимогою в інтересах суспільства» (*«Біґ Бразер Воч та інші проти Сполученого Королівства» (Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2021, § 450).

- Зрештою, гарантії, визначені Судом для дотримання статті 8, режиму масового перехоплення, також відіграють певну роль в аналізі Судом скарги за статтею 10 (*«Біґ Бразер Воч та інші проти Сполученого Королівства» (Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2021, § 458).

Право на ефективний засіб правового захисту у розумінні статті 13 Конвенції

- Таємність заходів зумовлює складність, а то й неможливість, для відповідної особи за власною ініціативою використовувати засоби захисту, особливо тоді, коли спостереження триває. «Ефективний засіб правового захисту» згідно зі статтею 13 має означати засіб правового захисту, який є настільки ефективним, наскільки це можливо, зважаючи на обмежені можливості звернення, що властиві будь-якій системі таємного спостереження (*«Класс та інші проти Німеччини» (Klass and Others v. Germany)*, 1978, §§ 68-69).
- Механізм об'єктивного контролю може бути достатнім доти, доки заходи залишаються таємними. Лише після того, як заходи були розголошені, протягом розумного періоду засоби правового захисту повинні стати доступними особі (*«Ротару проти Румунії» (Rotaru v. Romania)* [ВП], 2000, § 69).
- Законодавство про нагляд, що дозволяє органам влади контролювати кореспонденцію і записувати телефонні розмови, навіть якщо прийняття і застосування обмежувальних заходів не підлягає оскарженню в суді, може відповідати вимогам статті 13, якщо особам, які вважають, що за ними стежать, доступні певні інші засоби правового захисту. У справі *«Класс та інші проти Німеччини» (Klass and Others v. Germany)*, 1978, §§ 65-72, компетентний орган повинен був повідомити зацікавлену особу, щойно заходи спостереження були скасовані, і після цього особі стали доступні різні засоби судового захисту.
- Зберігання інформації та відмова повідомити заявників про повний обсяг збереженої про них інформації може становити «небезпідставну скаргу» за статтею 13 (*«Сегерштед-Віберґ та інші проти Швеції» (Segerstedt-Wiberg and Others v. Sweden)*, 2006, §§ 116-122). За відсутності засобу правового захисту для оскарження архівування даних про приватне життя осіб, Суд визнав порушення статті 13 у зв'язку зі статтею 8 (*«Ротару проти Румунії» (Rotaru v. Romania)* [ВП], 2000, §§ 68-73, і *«Сегерштед-Віберґ та інші проти Швеції» (Segerstedt-Wiberg and Others v. Sweden)*, 2006, §§ 116-122).

Ефективність національних засобів правового захисту, які мають бути вичерпані відповідно до статті 35 Конвенції

- Відповідно до статті 35 заявник, як правило, повинен використовувати засоби правового захисту, які є доступними і достатніми для забезпечення відшкодування за заявленими порушеннями. Не існує зобов'язання вдаватися до засобів захисту, які є

недостатніми або неефективними (*«Акдівар та інші проти Туреччини» (Akdivar and Others v. Turkey)*, 1996, §§ 66-67).

- Порушення питання про негласне спостереження в кримінальному провадженні не може, в принципі, вважатися ефективним засобом правового захисту щодо скарги за статтею 8, якщо національні кримінальні суди, хоча і могли розглядати питання справедливості допуску доказів у кримінальному провадженні, не могли розглядати суть конвенційної скарги про те, що втручання в право заявників на повагу до їхнього приватного життя і кореспонденції не було «відповідно до закону» або не було «необхідним у демократичному суспільстві»; тим більше, вони не мали права надавати відповідну допомогу у зв'язку з цією скаргою (*«Зубков та інші проти Росії» (Zubkov and Others v. Russia)*, 2017, § 88, і *«Ахлюстін проти Росії» (Akhlyustin v. Russia)*, 2017, § 24; *«Хамбардзумян проти Вірменії» (Hambardzumyan v. Armenia)*, 2019, § 44).

Повторення загальних принципів

- *«Роман Захаров проти Росії» (Roman Zakharov v. Russia)* [ВП], 2015, §§ 227-234;
- *«Центр правосуддя проти Швеції» (Centrum för rättvisa v. Sweden)*[ВП], 2021, (§§ 166-167, 239-278);
- *«Біґ Бразер Воч та інші проти Сполученого Королівства» (Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2021, §§ 325-364, 448-450, 497-499.

КЛЮЧОВІ ПОСИЛАННЯ ІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Провідні справи:

- *«Класс та інші проти Німеччини» (Klass and Others v. Germany)*, 06 вересня 1978 року, серія A, № 28 (відсутність порушення статей 6, 8 та 13);
- *«Вебер і Саравія проти Німеччини» (Weber and Saravia v. Germany)*, (ухв.), № 54934/00, ЄСПЛ 2006-XI (неприйнятна за статтями 8, 10 та 13: явно необґрунтована);
- *«Кеннеді проти Сполученого Королівства» (Kennedy v. the United Kingdom)*, № 26839/05, 18 травня 2010 року (відсутність порушення статей 8, 6 та 13);
- *«Роман Захаров проти Росії» (Roman Zakharov v. Russia*) [ВП], № 47143/06, ЄСПЛ 2015 (порушення статті 8);
- *«Сабо і Віші проти Угорщини» (Szabó and Vissy v. Hungary)*, № 37138/14, 12 січня 2016 року (порушення статті 8);
- *«Центр правосуддя проти Швеції» (Centrum för rättvisa v. Sweden)* [ВП], № 35252/08, 25 травня 2021 року (порушення статті 8);
- *«Біґ Бразер Воч та інші проти Сполученого Королівства» (Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom*) [ВП], №№ 58170/13 та 2 інші, 25 травня 2021 року (порушення статей 8 та 10; відсутність порушення статей 8 та 10);

Справи згідно зі статтею 8:

- *«Аманн проти Швейцарії» (Amann v. Switzerland)* [ВП], № 27798/95, ЄСПЛ 2000-II (порушення статті 8);
- *«Аллен проти Сполученого Королівства» (Allan v. the United Kingdom)*, № 48539/99, ЄСПЛ 2002-IX (порушення статті 8);
- *«Віссе проти Франції» (Wisse v. France)*, № 71611/01, 20 грудня 2005 року (порушення статті 8);
- *«Хеглас проти Чеської Республіки» (Heglas v. the Czech Republic)*, № 5935/02, 01 березня 2007 року (порушення статті 8);
- *«Копленд проти Сполученого Королівства» (Copland v. the United Kingdom)*, № 62617/00, ЄСПЛ 2007-Ш (порушення статті 8);
- *«С. і Марпер проти Сполученого Королівства» (S. and Marper v. the United Kingdom)* [ВП], №№ 30562/04 та 30566/04, ЄСПЛ 2008 (порушення статті 8).
- *«Узун проти Німеччини» (Uzun v. Germany)*, № 35623/05, ЄСПЛ 2010 (витяги) (відсутність порушення статті 8);
- *«"Сервуло енд Асоціадос — Сосьєдад де Адвогадос", РЛ та інші проти Португалії» (Sérvulo & Associados — Sociedade de Advogados, RL and Others v. Portugal)*, № 27013/10, 03 вересня 2015 року (відсутність порушення статті 8);
- *«Барбулеску проти Румунії» (Bărbulescu v. Romania)* [ВП], № 61496/08, 05 вересня 2017 року (витяги) (порушення статті 8);
- *«Горлов та інші проти Росії» (Gorlov and Others v. Russia)*, №№ 27057/06 та 2 інших, 02 липня 2019 року (порушення статті 8).
- *«Лопез Рібальда та інші проти Іспанії» (López Ribalda and Others v. Spain)* [ВП], №№ 1874/13 та 8567/13, 17 жовтня 2019 року (відсутність порушення статті 8);
- *«Екіміджієв та інші проти Болгарії» (Ekimdzhiev and Others v. Bulgaria)*, № 70078/12, 11 січня 2022 року (порушення статті 8);

- *«Лачірі проти Бельгії» (Lachiri v. Belgium)*, № 19920/20, 15 лютого 2024 року (порушення статті 8).
- *«Пєтшак і Бичавська-Синярська та інші проти Польщі» (Pietrzak and Bychawska-Siniarska and Others v. Poland)*, №№ 72038/17 та 25237/18, 28 травня 2024 року (порушення статті 8).

Справи згідно зі статтею 6:

- *«Шенк проти Швейцарії» (Schenk v. Switzerland)*, 12 липня 1988 року, серія A, № 140 (відсутність порушення статті 6);
- *«Биков проти Росії» (Bykov v. Russia)* [ВП], № 4378/02, 10 березня 2009 року (відсутність порушення статті 6);
- *«Ґефґен проти Німеччини» (Gäfgen v. Germany)* [ВП], № 22978/05, ЄСПЛ 2010 (відсутність порушення статті 6);
- *«Ель Хаскі проти Бельгії» (El Haski v. Belgium)*, № 649/08, 25 вересня 2012 року (порушення статті 6).
- *«Вукота-Божич проти Швейцарії» (Vukota-Bojić v. Switzerland)*, № 61838/10, 18 жовтня 2016 року (відсутність порушення статті 6);
- *«Морейра Феррейра проти Португалії (№2)» (Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2))* [ВП], № 19867/12, 11 липня 2017 року (відсутність порушення статті 6);
- *«Муртазалієва проти Росії» (Murtazaliyeva v. Russia)* [ВП], № 36658/05, 18 грудня 2018 року (відсутність порушення статті 6);
- *«Хамбардзумян проти Вірменії» (Hambardzumyan v. Armenia)*, № 43478/11, 05 грудня 2019 року (відсутність порушення статті 6);
- *«Скоберне проти Словенії» (Škoberne v. Slovenia)*, № 19920/20, 15 лютого 2024 року (порушення статті 6).

Справи згідно з пунктом 1 статей 13/35:

- *«Ротару проти Румунії» (Rotaru v. Romania)* [ВП], № 28341/95, ЄСПЛ 2000 (порушення статті 13);
- *«Зегерштедт-Віберг та інші проти Швеції» (Segerstedt-Wiberg and Others v. Sweden)*, № 62332/00, ЄСПЛ 2006-VII (порушення статті 13);
- *«Ахлюстін проти Росії» (Akhlyustin v. Russia)*, № 21200/05, 07 листопада 2017 року (попереднє заперечення щодо невичерпання національних засобів правового захисту відхилено)

Справи згідно зі статтею 35:

- *«Акдівар та інші проти Туреччини» (Akdivar and Others v. Turkey)*, 16 вересня 1996 року, Збірник рішень та ухвал 1996-IV (прийнятна);
- *«Зубков та інші проти Росії» (Zubkov and Others v. Russia)*, №№ 29431/05 та 2 інших, 07 листопада 2017 року (прийнятна);
- *«Ахлюстін проти Росії» (Akhlyustin v. Russia)*, № 21200/05, 07 листопада 2017 року (прийнятна);
- *«Хамбардзумян проти Вірменії» (Hambardzumyan v. Armenia)*, № 43478/11, 05 грудня 2019 року (прийнятна).